

CZU:81'367.63:81'373

<https://doi.org/10.52505/filomod.2025.27>

CARACTERUL MOTIVAȚIONAL AL CUVINTELOR ȘI UNITĂȚILOR POLILEXICALE STABILE. NOȚIUNI GENERALE

Angela SAVIN-ZGARDAN

ORCID: 0000-0001-6060-6977

Universitatea de Stat din Moldova

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

Rezumat. *Motivația în formarea cuvintelor fixează cuvântul prin coraportul său cu un sistem care are cel puțin două coordonate – în primul rând, cu lexemele aceleiași familii de cuvinte, create pe baza unei rădăcini identice; în al doilea rând, cu cuvintele aceleiași clase morfologice pe baza formantului identic (afixe). Am determinat încă un indiciu al relațiilor motivaționale, și anume, apartenența la același câmp funcțional-semantic. Toți acești indici se referă la motivația intralingvistică în limbă. Totodată, în determinarea caracterului motivațional al unității glotice trebuie să fie luat în considerare rolul purtătorului limbii, deoarece anume în conștiința lingvistică se realizează înțelegerea relațiilor și coraporturilor unităților lexicale sau frazeologice ale limbii, care au loc pe baza diferitor tipuri de asociații după criteriile de asemănare, sinonimie, antinomie etc.*

Cuvinte-cheie: *motivație, sens motivațional, semnul limbii, cuvânt, unitate polilexicală stabilă, rădăcina cuvântului, afix.*

The Motivational Character of Words and Stable Polylexical Units. General Notions

Abstract: *Motivation in word formation anchors the word through its correlation with a system that has at least two coordinates—first, with lexemes from the same word family, created based on an identical root; and second, with words from the same morphological class based on the same formative element (affixes). We have identified another indicator of motivational relationships, namely, belonging to the same functional-semantic field. All these indicators pertain to intralinguistic motivation within the language. At the same time, when determining the motivational nature of a glottic unit, the role of the language user must also be considered, since it is precisely in linguistic consciousness that the understanding of the relations and correlations between lexical or phraseological units of the language takes place, based on different types of associations according to criteria such as similarity, synonymy, antonymy, etc.*

Keywords: *motivation, motivational meaning, linguistic sign, word, stable polylexical unit, word root, affix.*

Problema motivației semnului glotic captează atenția în studiile de lingvistică de ultimă oră, sunt efectuate noi descoperiri și inovații în cercetarea acestei teme. În această ordine de idei vin ca suport materialele de onomasiologie, semasiologie într-un sens mai larg, istorie a limbii (care cercetează, în parte, factorii intralingvistici și extralingvistici a genezei unităților glotice, precum și evoluția acestor unități de limbă în plan diacronic), dialectologie, lexicologie, frazeologie, morfologie etc.

Relațiile de motivație a cuvintelor prezintă o universalie lingvistică, ele cuprind aproape toate cuvintele din limbă, lăsând după limita „influenței” lor un procent neînsemnat de cuvinte – cele „singulare”.

Noțiunea de caracter motivațional sau, simplu, motivaționalitate, este una din noțiunile de bază ale teoriei motivației. Există un șir întreg de definiții ale acestei noțiuni, ceea ce este determinat de obiectul de cercetare al științei în cadrul căreia se face această determinare a noțiunii, precum și de sistemul categorial al unităților de limbă, caracteristice ei. Astfel, de pildă, în onomasiologie – știința despre principiile și legitățile denominării (denumirii, desemnării) obiectelor și exprimării noțiunilor cu ajutorul mijloacelor lexicale și lexico-frazeologice ale limbii – caracterul motivațional se prezintă ca un rezultat al procesului de creare a formei motivaționale a cuvântului sau a unității polilexicale stabile de cuvinte (frazeologism sau locuțiune) (în continuare – UPS) pe baza unui indiciu motivațional care a stat la baza denominării. Această abordare corespunde poziției onomasiologice în studierea limbii: de la noțiune la cuvânt. Aspectul onomasiologic constă în determinarea caracterului motivațional prin coraportul idiomului dat cu obiectul denotat.

Cât privește formarea cuvintelor sau a UPS în *plan diacronic* – știința despre legitățile și modalitățile formării unităților glotice – este caracteristic determinarea caracterului motivațional prin coraportul determinantului și determinatului. Și anume: caracterul motivațional este condiționarea sensului cuvântului sau a UPS de semantica altui cuvânt sau UPS, de la care este format.

Pentru formarea cuvintelor sau a UPS în *plan sincron* privind sistemul de modelare a unităților secundare de nominare (Kubreakova, 1981, p. 21), ceea ce reprezintă știința al cărei obiect de studiu este „cum au fost create cuvintele” și „cum sunt create cuvintele” sau mai exact, cum „pot fi create” (Uluhanov, 1977, p. 19) este caracteristică înțelegerea caracterului motivațional ca o concluzie a sensului cuvântului motivat (determinat) ce reiese din semantica cuvântului motivant (determinant). O definiție mai detaliată a caracterului motivat din punct de vedere al formării cuvintelor în plan sincron este propusă de cercetătoarea M. Iantsenetskaya: „Înțelegem prin caracterul motivat al formării cuvintelor capacitatea cuvântului (sau al UPS – nota n.) de a depista organizarea internă formal-semantică pe baza coraportului dual (de sens și formă), care reflectă modalitatea și mijloacele existente în limbă de a oferi informația verbală”. (Iantsenetskaya, 1979, p. 204), În definiția dată sunt două momente de menționat:

primul – evidența coraportului între cuvântul motivat nu doar cu unitatea motivantă de limbă având aceeași rădăcină, dar și cu cuvântul motivant care are același formant; și al doilea – evidența modalității și a modalității de a prezenta informația verbală.

Vom explica cele afirmate supra: Motivația de formare a cuvintelor fixează cuvântul prin coraportul său cu un sistem care are cel puțin două coordonate – în primul rând, cu cuvintele aceleiași familii de cuvinte formate pe baza unei rădăcini identice; în al doilea rând, cu cuvintele aceleiași clase morfologice pe baza formantului identic (Dokulil, 1962, p. 208).

În lexicologie conținutul noțiunii trebuie să corespundă statutului său științific. Deoarece lexicologia are ca obiect de studii cuvintele, frazeologismele și locuțiunile ca fiind elemente ale sistemului lexical, aflându-se în relații și coraporturi cu alte unități de limbă, înseamnă că și determinarea caracterului motivațional al lor trebuie să reiese din luarea în considerare a relațiilor unității glotice date cu alte unități de limbă existente. Totodată, în determinarea caracterului motivațional trebuie să fie luat în considerare rolul purtătorului limbii, deoarece anume în conștiința lingvistică se realizează înțelegerea relațiilor și coraporturilor unităților lexicale ale limbii, care au loc pe baza diferitor tipuri de asociații după criteriile de asemănare, sinonimie, antinomie etc. Relațiile cuvântului cu alte cuvinte, precum și participarea purtătorilor de limbă în înțelegerea acestor relații, sunt redată în schema cercetătorului german G. Klauss (1967, p. 17).

alte semne

reflectarea
(semantica, sensul)

semne

persoane

obiectul

Cu toate acestea, definiția menționată mai sus cu privire la caracterul motivațional al cuvântului nu reflectă toate aspectele acestui fenomen. Astfel, nu se indică asupra aspectului ontologic al motivației (Ce e aceasta? E fenomen? E relație? E condiționare?...), nu se concretizează, cum e posibilă determinarea semanticii cuvântului; iar dacă se concretizează, atunci se desemnează doar un singur tip de corelație a cuvântului – „relație derivațională”.

Prin urmare, ce este caracterul motivațional al cuvântului? **Caracterul motivațional al cuvântului este capacitatea structural-semantică a cuvântului care permite conștientizarea relației raționale între semantica și forma sonoră a cuvântului pe baza relațiilor sale lexicale și structurale.**

Sensul motivațional depinde de rădăcina cuvintelor aflate în relații motivaționale, precum și de partea formantă (afixe) ce determină relațiile motivaționale între cuvinte. Mai jos vom veni cu unele exemple în acest sens.

Așa, relația rațională a sensului rădăcinii cuvintelor în exemplele alb – albișor –

albicios – *a albi* denotă asemuirea lor prin rădăcina comună: *alb* care se actualizează prin partea formantă a lor (afixe). Raportul semantic între „pădure ce constă doar din stejari” și cuvântul *stejăriș* se conștientizează din contul corelației cuvântului *stejăriș* cu cuvântul *stejar*, ele având aceeași rădăcină.

Relația rațională a sensului se referă și la *Partea formantă* (în continuare – PF), prin afixe, în care este exprimată motivația sa structurală ce reflectă indicele de clasă al semnificatului. De exemplu, PF a cuvântului *stejăriș* – stejărlȘ, în care este exprimat semul obiectual „pădure”, în care cresc stejari prin sufixul „iș”, PF a cuvântului *gălbui* – gălbUI, în care este redat semul „parțialitatea indicelui” prin sufixul „ui”, PF a cuvântului *a cotcodăci* – a cotcodĂCI, în care este exprimat semul procesului „a scoate sunete” prin sufixul „ăci”. Alte exemple: forma internă a lexemului *stejărel* – stejăr/EL, sufixul „el” denotă un indiciu diminutival (comp.: copăcEL), PF a lexemului *nisip*/OS, sufixul „os” denotă apartenența la o materie anume (comp. piatr/OS), PF a lexemului *căldicel* – căld/ICEL, sufixul „icel” indică o caracteristică ce nu a ajuns la plinătatea sa (comp.: bunICEL) (Savin-Zgardan, 2021, p. 53).

Am dori să adăugăm că pe lângă relațiile raționale ce denotă caracterul motivațional al cuvintelor sau al UPS care se referă la *rădăcina comună* sau la *partea formantă comună*, am determinat încă un indiciu al relațiilor motivaționale între cuvinte sau UPS, și anume, apartenența la *același câmp funcțional-semantic*. De pildă, când vorbim de relații motivaționale între cuvintele cu partea formantă „iș”, mai ținem seama că ele mai pot să facă parte din același câmpul funcțional-semantic: *stejăriș*, *stufăriș*, *brădiș*, *hățiș*, *pruniș*, *aluniș*, *măciniș*, *rămuriș*, *tufăriș*, *zmeuriș*, *trestiiș* etc. Câmpul funcțional-semantic: *Pădurice*, *desiș* cu *anumiți copaci*, *arbuști*, *plante*.

Însă coraportul structural este caracteristic nu doar pentru cuvintele derivate, dar și pentru sensurile auxiliare, derivate ale cuvintelor, pentru variantele lor lexico-semantice. În aceste cazuri coraportul structural va fi prezentat nu de structura morfo-sintactică, după cum am văzut mai sus, dar de structura semantică, vorbind de metonimie: URS – „animal”, „despre o persoană neîndemânatecă”, VULPE – „animal”, „despre o persoană vicleană”, MĂGAR – „animal”, „despre o persoană redusă”.

Să revenim la analiza ultimei definiții a caracterului motivațional al cuvântului. „Caracterul motivațional este o *caracteristică* a cuvântului”. Cunoaștem mai multe caracteristici ale cuvântului care sunt obligatorii (reproducerea, valența, integritatea), fie au un caracter facultativ, selectiv (emoțional, expresiv). La șirul caracteristicilor facultative ale cuvântului aparține și caracterul său motivațional. Antipodul său este caracterul necondiționat sau deliberativ al corelației dintre partea lui sonoră și sensul cuvântului sau al UPS. Pentru unele cuvinte - nume de persoane sau cuvinte comune deliberative este caracteristic caracterul arbitrar al relației dintre forma sonoră și semantica lor. Într-adevăr, la nivelul conștiinței lingvistice contemporane nu este posibilitate de a explica

relația între aspectul sonor și cel semantic la astfel de cuvinte ca *pădure*, *ocean*, *râu*, *vulpe* „animal”, *a zbura* etc.

Pentru alte unități lexicale – cuvinte derivate și cuvinte relaționate care semantic – le este caracterizat caracterul motivațional: legătura dintre forma sonoră și semantica acestor cuvinte sau UPS este explicabilă, motivată. Și noi înțelegem de ce, de pildă, prin cuvântul *pădurar* este numit paznicul pădurii, iar prin cuvântul *maritim* sunt desemnate indicii care se referă la mare etc. Caracterul motivațional ca o caracteristică a cuvintelor sus-menționate și a altor cuvinte de aceeași tipologie se manifestă în relațiile lor cu alte cuvinte (*pădurar* – *pădure*, *maritim* – *mare*, *vulpe* „despre o persoană vicleană” – *vulpe* „animal”), deoarece caracteristicile obiectului dat nu apar din relația lui cu alte obiecte, însă doar se descoperă în astfel de relație.

Trebuie să menționăm că definiția analizată a caracterului motivațional se atribuie nu doar cuvintelor din lexicul comun, dar și termenilor. Există opinia că caracterul motivațional al termenului este „auxiliar în raport cu caracterul motivațional al cuvântului (caracterul motivațional al termenului nu este determinat în coraport cu componentele planului de exprimare a termenului, dar în comparație cu unitățile de limbă în general), ceea ce generează o concluzie importantă: cuvântul care nu este motivat în limbă, devenind termen, capătă caracter motivai, de pildă, „sunet”. Exemplul adus confirmă posibilitatea de utilizare a noțiunii de caracter motivațional și față de un termen. Motivația termenului lingvistic „sunet”: „Element al vorbirii rezultat din modificarea curentului de aer expirat prin articulare” sau termenul din fizică: „Vibrație a particulelor unui mediu elastic care poate fi înregistrată de ureche”, sau termen muzical: „Vibrație la o anumită frecvență, spre deosebire de gălăgie” este remarcat în relație cu cuvântul „limbii naturale” *sunet*: „senzație auditivă, generată de acțiunea frecvențelor mecanice a particulelor de aer în mediu ambiant”.

Trebuie să subliniem că sensul noțiunii „caracter motivațional” este legat în mod organic de tipurile de motivație a cuvintelor. Dacă e să recunoaștem doar tipul motivației relative – tipul motivației cuvintelor care este determinat prin intermediul coraportului cuvintelor cu realitatea limbii, în acest caz definiția propusă privind caracterul motivației cuvintelor este exhaustiv. Dar dacă suntem de acord cu caracterul absolut al motivației cuvintelor, pentru care e caracteristic explicarea relației dintre partea sonoră și și semantica cuvântului prin intermediul coraportului cu realitatea extralingvistică (este vorba de onomatopee care sunt o imitarea sunetelor din lumea reală, de pildă: *crea-crea*, *hau-hau*, *șu-șu* etc.), în acest caz trebuie de prezentat o altă definiție pentru motivația cuvintelor care ar ține cont de toate tipurile de motivație. *Caracterul motivațional este capacitatea structural-semantică a cuvântului care îi permite să conștientizeze caracterul non arbitrar al relației sale dintre sunet și sens pe baza corelației cu realitatea lingvistică sau non-lingvistică.*

Concluzii. Motivația în formarea cuvintelor fixează cuvântul prin coraportul său cu un sistem care are cel puțin două coordonate – în primul rând, cu lexemele

aceleiași familii de cuvinte, create pe baza unei rădăcini identice; în al doilea rând, cu cuvintele aceleiași clase morfologice pe baza formantului identic (afixe). Am determinat încă un indiciu al relațiilor motivaționale, și anume, apartenența la *aceleiași câmp funcțional-semantic*. Toți acești indici se referă la motivația intralingvistică în limbă. Totodată, în determinarea caracterului motivațional al unității glotice trebuie să fie luat în considerare rolul purtătorului limbii, deoarece anume în conștiința lingvistică se realizează înțelegerea relațiilor și coraporturilor unităților lexicale sau frazeologice ale limbii, care au loc pe baza diferitor tipuri de asociații după criteriile de asemănare, sinonimie, antinomie etc.

Referințe bibliografice:

1. DOKULIL, Miloš. Part.1. Teoria odvozování slov. În: *Tvoření slov v češtině*. Praha: Československé akademie věd, 1962.
2. IANTSENETSKAYA, Maina: ЯНЦЕНЕТСКАЯ, М. Н. *Семантические вопросы теории словообразования*. Томск: Изд-во ТГУ, 1979 [online]. Disponibil: <http://vital.lib.tsu.ru/vital/access/manager/Repository/vtls:000040438>.
3. KLAUSS, Georg: КЛЯУС, Г. *Сила слова*. Москва, 1967 [online]. Disponibil: <http://scbist.com/blogs/babuler87/4072-georg-klaus-sila-slova-gnoseologicheskii-i-pragmاتicheskkii-analiz-yazyka.html>.
4. KUBREAKOVA, Elena: КУБРЯКОВА, Е. С. *Типы языковых значений. Семантика производного слова*. Москва: Наука, 1981[online]. Disponibil: https://www.academia.edu/33562614/%D0%9A%D1%83%D0%B1%D1%80%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%A2%D0%B8%D0%BF%D1%8B_%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D1%85_%D0%B7.
5. SAVIN-ZGARDAN, Angela. Scurtă privire asupra direcțiilor de cercetare ale motivologiei, o nouă disciplină lingvistică. *Philologia*, 2021, nr. 3, pp. 50-57. ISSN 1857-4300, E-ISSN 2587-3717.
6. ULUHANOV, Igor: УЛУХАНОВ, И. С. *Словообразовательная семантика в русском языке*. Москва: Наука, 1977.

Notă. Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.